

ВІДЗИВ

офіційного опонента на дисертацію Шаповал Надії Володимирівни «Деструктивність влади як соціально-філософська проблема», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Влада є однією з фундаментальних проблем соціальної філософії вже тому, що виступає тією буттєвою силою, яка здатна організувати утворені людьми суспільні цілісності, спрямовувати їх до саморозвитку і упорядкованої стійкості, запобігати хаосу та безладу. Між тим конструктивна якість влади не є незмінною ознакою, раз і назавжди заданою. Від деструктивних аспектів не застрахована жодна влада. А оскільки якість влади і якість суспільних утворень, що нею організуються і упорядковуються, взаємопов'язані, то всі проблеми встановлення влади, її зміни та удосконалення залишаються актуальними і нагальними не лише для носіїв влади, владарюючи, але і підвладних. Справедлива і розумна влада корелює із стійкою і життєздатною соціальною спільнотою, що стає для її членів необхідною умовою їх життєзабезпечення в цілому чи задоволення певного життєвого інтересу. Однак конфлікт інтересів владарюючих і підвладних, що проходить через всю історію суспільного буття людства свідчить, що влада досить часто стає несправедливою і нерозумною для своїх підвладних, вироджується у деструктивне утворення соціального цілого з низкою негативних наслідків свого функціонування для останнього. Досліджувана Н.В. Шаповал тема «Деструктивність влади як соціально-філософська проблема» є, без сумніву, актуальною як у теоретичному так і в практичному плані. Тому вибір теми, формулювання мети і завдань дисертації заслуговує на окреме схвалення, особливо в часи перезавантаження влади в нашій державі в світлі обрання президента та нового складу Верховної ради України.

Дисертант спирається на широке коло літератури, як класичної, так і на сучасних авторів. Це дозволяє досягнути постульовану новизну у розробці загального теоретичного конструкту влади, як архітектонічного утворення, в якому наявність і взаємозв'язок принципів та конкретного змісту підпорядковані меті, для досягнення якої утворюється влада як засіб організації і управління соціальним цілим. У дисертації доведено, що необхідність у теоретичному конструкті влади виникає при переході суспільних взаємодій від форми суспільних відносин до форми суспільних

зв'язків, а це призводить до появи соціальних цінностей, атрибутивною ознакою яких є наявність загальної влади.

Разом з тим, авторкою дисертації обґрунтовано триєдину цінність поняття «ідея влади» як теоретичного конструкту влади, методу її практичної реалізації та критерію філософського дослідження реально існуючої влади на предмет її деструктивності.

Ще одним результатом роботи є проведення філософського моніторингу теоретичного конструкту державної влади, закріпленого в Конституції України на предмет виявлення в ньому деструктивних аспектів із використанням понять «деструкція», «деструктивізм влади», а також «симуляція» та «симулякр влади».

Такий підхід видається найбільш слушним у висвітленні філософсько-методологічних засад державотворення в нашій державі.

У трьох розділах дисертації послідовно розглянуті теоретико-методологічні засади дослідження, філософські проблеми деструктивності влади та використання симулякрів влади в еру тотальної симуляції на матеріалах теоретичної моделі влади, закріпленої в Конституції України. Таким чином, розділи роботи розташовані за принципом «ланцюгового поєднання», за яким ці складові частини єдиного цілого пов'язані між собою в наскрізний логіко-причинний ряд і кожен наступний матеріал впливає з попереднього.

Понятійно-методологічне поле дослідження показане у першому розділі, де розглядаються і уточнюються поняття «влада», «конструктивність» та «деструктивність» влади, а також вичленовується саме філософський підхід до проблеми. Разом з тим, авторка дисертації розробляє власний погляд на теоретичний конструкт, що спирається на поняття «ідея влади» і може реалізовуватися у різних за формою і спрямованістю механізмах владної взаємодії, серед яких чільне місце займають в тому числі і деструктивні прояви влади. Авторка як типологічно значущі відокремлює антропні та владні теорії влади (останній термін, на жаль, виглядає не досить вдалим: вислів «владні теорії влади» за своїм змістом тавтологічний). Вони відповідно орієнтовані на людину та на саму загальну владу.

На думку автора, антропні теорії зароджуються ще у античні часи (Платон, Аристотель) і згодом еволюціонують у різного роду комунітаристські теорії; у свою чергу, Т. Гоббс та Д. Локк заклали принцип ідеї влади, спрямований на саму владу, що в реальності призвело до виникнення різновидів обмеженої і необмеженої монархії, а також ліберальної форми здійснення влади, що спирається на принцип «влада заради влади». У будь яких з позначених вище формах влади може

здійснюватися конструктивні та деконструктивні дії. Н.В. Шаповал виокремлює такі форми деструкції, як дискреція, свавілля, бездіяльність, корупція, узурпація влади, сепаратизм, що виникають в результаті панування суб'єктів влади як володарювання або їх свавілля.

У третьому розділі в центрі уваги опинилися різні форми симуляції та симулякрів влади, що частково або повністю співпадають з деконструктивністю влади. Отже, репрезентація рівнів і вимірів феномену деконструкції влади представлена в дисертації досить різноманітно, і в цьому вбачається один з її здобутків.

Основним пафосом роботи є спрямованість на вироблення власного погляду на проблему деструкції влади. Разом з тим, концепція роботи залишається відкритою, що дозволяє далі продовжувати накреслені Н.В. Шаповал перспективи. Разом з тим, широка філософсько-методологічна панорама провокує дискусійний настрій щодо деяких характеристик теми.

У даному випадку зупинюся лише на кількох пунктах, які радше визивають певні міркування на задану тему, аніж критичні зауваження на адресу дисертації і її авторки.

1. Понятійний апарат роботи (розділ I) опрацьований авторкою досить глибоко і професійно. Але разом з тим, скажімо, поняття «деструкції» потребує подальшого уточнення. Визначення його як ідеї або дій, що ведуть до руйнування, регресу, є правильним. Але воно виглядає незавершеним, якщо не звертати увагу на амбівалентність і наявність певних рівнів його прояву. Звернемося до прикладів, актуальних для сьогоденних політичних процесів, що відбуваються в Україні, зокрема до розподілу посад і комітетів у новообраній Верховній Раді. З точки зору правлячої більшості забрати собі більшість посад, мабуть, виглядає справедливим і конструктивним, з точки зору інших партій – деструктивно.

Друге питання пов'язано з обіцянками знищити корупцію (навіть, придумали популярний вислів: «Пришла весна, пора сажать петрушку!»). Не будемо такими кровожерливими. Але за цим, дійсно, ховається велика проблема. Про неї нібито сказав, якщо вірити тим, хто створив фільм про Данила Галицького, головний герой: «Меч правосуддя не знає ножен!». Кому і цей вислів здається не досить толерантним, звернемося до авторитета Леонардо да Вінчі: «Хто не карає зла, той сприяє його здійсненню». Останнє пов'язане з використанням державою наданих їй функцій. Зараз старанно обходять визначення держави, що належить класикам марксизму: держава – це апарат насильства. Але це є саме так. І з цього випливає функція покарання за злочини і визначення, що є злочином і яка міра покарання за нього, встановлена законом. Деструктивним виглядає передача каральної

функції від держави будь-кому. Тому для мене вбивство Шеремета і Бузини і небажання в одному випадку знайти вбивць, а в другому покарати відомих винних, є деструктивними діями з боку компетентних владних структур. Або взяти діяльність так званих громадських організацій, коли вони, подібно до китайських хунвейбінів 60 років брали на себе право вершити суд проти деяких депутатів, суддів, прокурорів, усіх, хто підпадав під так звану «люстрацію».

2. Ці і інші приклади свідчать, що розглядати суперечності у проголошених в Конституції України теоретичних принципах здійснення влади як джерела деконструктивності останньої замало. Для поглиблення соціальної спрямованості роботи не менш важливим є порівняння теоретичних засад з їх втіленням у практику державотворення у реальні політичні процеси, що відбуваються. Разом з цим, це сприяло би вирішенню ще одного проблемного питання. Мова йде про те, що Н.В. Шаповал розглядає у якості механізму здійснення влади, який сприяє виявленню деструктивних складових, співвідношення мети – принципів та змісту владної діяльності. Звичайно, такий підхід має право на існування і авторка зуміла показати його дієвість в рамках проведеного дослідження. Але на нашу думку, не менш, а може більш значущим було б використання традиційного для світової філософії і соціології логічного ланцюга: мета – засоби – результат, який спрямований на практичну реалізацію владних ідей.

3. В цілому дисертація насичена різноманітним теоретичним матеріалом. Але у деяких випадках авторка занадто захоплюється викладом таких проблем і питань, або висвітленням теоретичних позицій окремих мислителів, залишаючи недостатньо місця для оприлюднення власної позиції. Наприклад, у розділі 3 «Симуляція влади і влада симулякру» (с. 136-178) дисертації підрозділ 3.1 присвячений розкриттю теми «Ера тотальної симуляції: зміст та її спрямованість» (с. 136-157). Майже увесь він присвячений розкриттю відповідних поглядів таких мислителів, як Деріда, Бодрійяр, Платон на проблеми симулякру і симуляції. Це стосується і підрозділу 1.1, де уточнюються вихідні поняття дисертації. Тут історичному аспекту поняття «ідея» присвячено 8 стор., у той час як «ідеї влади» – 2 стор. і на 1,5 стор. обґрунтований механізм здійснення ідеї влади.

4. На жаль, у тексті дисертації зустрічаються окремі помилки фактичного чи стилістичного характеру, не завжди вдалим є переклад деяких термінів та ініціалів згадуваних філософів (наприклад М.О. Бердяєв поданий як Н.А. Бердяєв). Ріже вухо переклад з російської слова «свобода» і «свободный» як «свобідний» (краще таки залишити це по старому – «свободний» (Див.:

Новейший русско-украинский словарь. Новітній російсько-український словник. Укладачі Ковальова Т. В., Коврига Л.П. – Х.: Сінтекс, 2004.- с. 914).

5. При огляді використаних джерел і літератури можна було б більш широко використати напрацювання дослідників з теорії державного управління, що їх було достатньо здійснено в останні десятиріччя. У списку літератури до дисертації немає, на відміну від деяких інших здобувачів, що захищалися у нашій раді, ні одної роботи ані наукового керівника, ані опонентів чи членів ради, за винятком шановних нами О.М. Кривулі та І.З. Цихмістра, і то згадані їх підручник та посібник мають змістом курси філософії та теорії культури.

Не хочеться завершати відзив опонента штапованим висловлюванням, що нібито вказані зауваження не знижують якість дисертації, звичайно ж, знижують, але не до такої міри, щоб оцінити її негативно.

Резюмуючий висновок опонента полягає в тому, що кандидатська дисертація Н.В. Шаповал «Деструктивність влади як соціально-філософська проблема» є цілісним, завершеним дослідженням, що містить в собі якісно нові результати. Основні положення і висновки дисертаційної роботи пройшли апробацію і у достатній мірі відображені у наукових публікаціях здобувача, які за своїм рівнем та оформленням відповідають вимогам МОН України.

Автореферат стисло і концентровано передає основні положення дисертації, доволі повно відображає її головні складові і концептуальні висновки публікацій з теми.

Тому цілком обґрунтованим може бути висновок про те, що дисертація Надії Володимирівни Шаповал «Деструктивність влади як соціально-філософська проблема» відповідає пунктам 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», а її авторка Н.В. Шаповал заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Офіційний опонент

О.К. Чаплигін,
доктор філософських наук,
професор, завідувач кафедри філософії
та педагогіки професійної підготовки
Харківського національного автомо-
більно-дорожнього університету

Харків, 2 вересня 2019 р.

